

Adókerülés, *adóparadicsomok avagy az off-shore-ság nyomában*

BEVEZETÉS

Az adózással kapcsolatban számos humoros-érdekes idézetet lehet találni, elég, ha csak Madách Imre szavai jutnak eszünkbe: „...és vannak hát a népek is jogai? Az adózáson kívül?”. Kétségtelen, hogy a modern társadalmi keretek megjelenésével, az állam szerepének erősödésével kéz a kézben járt az adórendszer, az adózás megjelenése. De ahogyan a régmúlt emberei, a ma embere is megpróbál valamilyen módon kibújni alóla, és ennek számos legális és illegális módja létezik. Írásunkban az adórendszert vesszük górcső alá, azon belül is az adó meg nem fizetésének különféle módjait, az adóparadicsomokat, és a pénzmosás jelenségét.

Az adók elődjei az első civilizációkkal együtt jelentek meg a világon, a termékeny félhold vidékén. Az adók alapvetően – az államműködés jellegéből adódóan – a mezőgazdasági termeléssel voltak összefüggésben, csakúgy, mint az ókor másik jelentős civilizációjában, Egyiptomban. A hazai adórendszer kialakulása Szent István korában történt meg, és Károly Róbert (pl. bányabér, kapuadó, egyházi adók, bányavárosok adóztatása) és Hunyadi Mátyás (pl. füstpénz, harmincadvám, városok egyösszegű adóztatása, rendkívüli hadiadó) adóreformjait is figyelembe véve, egyes elemei a 1848-as forradalomig tovább éltek.

Herich György (2015) az adófajták evolúcióját a következő kronológiai sorrendben mutatta be:

- Fejadók (termeléshez kötődő adófizetések);
- Tárgyi adók (földadó, házadó; Magyarországon: kapuadó, füstadó);
- Hozadéki adók (termelési, kereseti adó);
- Jövedelemadók (társasági, személyi, megjelenése: 1799 Anglia);
- Forgalmi adók;
- Hozzáadott érték adók (Megjelenése: 1957 Franciaország, majd elterjed az egész világon);
- Ökoadó (Jogi-közgazdasági iskola hatása);
- Ágazati különadók (Magyarországon: bankadó, telekomadó).

Az OECD a következőekben tipizálja az adókat:

- jövedelem és profitadó (hazánkban a személyi jövedelemadó és a társasági adó a jellemző példa, direkt adók, vagyis az adó alanya és teherviselője megegyezik egymással);
- társadalombiztosítási befizetések (az ún. bismarcki nyugdíjbiztosítási modell során a befizetők járulékai teremtenek jogot a későbbi nyugellátásra, mivel bérekből vonják az angol szakirodalom pay-rolltaxként aposztrofálja);
- vagyoni adók (ingatlanok értékesítés és hasznosítása, a tőkéből származó hozadékok adóztatása, hazánkban kevés kivételt leszámítva a személy jövedelemadó alá tartozik, gépjárműadó és a helyi adók közül az építményadó és telekadó);
- forgalmi típusú adók (mindenekelőtt az általános forgalmi adó);
- vámok (Európai Unióhoz csatlakozásunkat követően a harmadik országokból (nem EU tag és hazánk erre vonatkozóan nem kötött vele egyezményt) érkező termékekre vonatkozik);
- ökoadó (alapvető célja a környezetvédelem előremozdítása és a tevékenység drágítása, hazánkban a környezetvédelmi termékdíj, illetve a népegészségügyi termékdíj tekinthető ezek részének). (Lakatos, 2015)

A tanulmányunk nem a különböző adóelméleti kérdésekkel foglalkozik, hanem azokkal az okokkal és magatartásformákkal, amelyek az adók meg nem fizetésére irányulnak. Hogy John Maynard Keynes szavait idézzük: „Az adócsalás az egyetlen szellemi tevékenység, ami némi hasznot hoz.”

A REJTETT GAZDASÁG ÉS AZ ADÓELLENÁLLÁS

Az adóellenállás okai közül számos pszichológiai tényezőt lehet figyelembe venni, ezek a pszichikai és politikai korlátai az adózásnak. Ez előbbi elsődlegesen a nettó bér és a bruttó bér közötti különbség okozta elégedetlenségben ölt testet, míg a politikai korlát a törvények megváltoztatására irányul (Vörös, 2011). Talán meglepő, de az adóellenállás nem szükségszerűen illegális tevékenység, de megvalósulhat ilyen tényállás is.

Az adóellenállás főbb fajtái Földes (2001) szerint a következők:

- adómegtagadás,
- adókikerülés,
- adómenekülés,
- adókijátszás.

Az adómegtagadás a legális és illegális minősítés mezsgyéjén mozog, alapvetően célja, hogy a kedvezőbb döntéshozatalt kikényszerítse, ami a házipénztár-adó esetében megtörtént. Kedvezőtlen esetben az adót meg kell fizetni, azok szankcióival együtt (pl.

késedelmi pótlék), ez az abszolút politikai korlát.

Az adókikerülés nem feltétlenül illegális tevékenység, mivel az adózó igyekszik minden törvény adta lehetőséggel kihasználni a fizetendő adó csökkentése érdekében. Az adómenekülés során az adózó vállalkozás más országban keres megélhetést, és végez gazdasági tevékenységet. **Az adókijátszás** már egy illegális forma, mivel az adó eltitkolásával jár, amelynek akár büntetőjogi következményei lehetnek. (Vörös, 2011)

Ha már következményei lesznek az ilyen magatartásnak, akkor a jog feladata annak rendezése (bírságolás, kártérítés, büntetés) Most viszont nézzük meg: mit gondol erről a közgazdaságtan?

Az első ilyen modell Allingham és Sandmo (1972) szerzőpáros nevéhez fűződik. Véleményük szerint az adóelkerülő a lebukás valószínűsége, a bírság mértéke és előre nem látható költségek függvényében eldönti, mekkora adót nem fizet be, úgy, hogy azzal a hasznosságát maximalizálja. Ezt igazolja Slemrod és Yitzhaki 2000-es tanulmánya, amelyben Minnesota állam vonatkozásában vizsgálták meg, hogy milyen hatással van az adózókra, ha az adóhatóság ellenőrzésre felhívó levelet küld számukra. Tanulmányukban arra jutottak, hogy az ellenőrzés alá vont adózók szignifikánsan több adót fizettek be, mint akiket nem ellenőrizték, tehát korszerű statisztikai módszerekkel igazolták Allingham és Sandmo teóriáját, vagyis, hogy egyértelmű pozitív kapcsolat figyelhető meg az adófizetési hajlam és a kikényszerítő mechanizmusok megléte között. Az adózás normatív elmélete szerint az adózás több tényezőjét figyelembe kell venni, mint a méltányosság, terhelhetőség. Ebből az a következtetés vonható le, hogy a költségvetési politika az adóelkerülést alapvető tényezőként tekinti, és emiatt jóval magasabbra tervezi az adóterhelést, amely társadalmilag mindenki számára káros (Slemrod, 2008).

Balog Ádám (2015) megállapítása, hogy a gazdaságra nehezedő magas adó- és járulékterhek az adóelkerülés fő okai között szerepelnek. Ezen kívül az adófizetési hajlandóságot, másképpen szólva a rejtett gazdaság nagyságát meghatározó tényező az adórendszer egyszerűsége, az állami szabályozás mértéke, az államműködés hatékonysága, valamint az adómorál (1. táblázat).

Az első táblázat azt mutatja meg számunkra, hogy a rejtett gazdaság méretének változásából mekkora mér-

A rejtett gazdaságot befolyásoló tényező	A rejtett gazdaság változásának mekkora hányadát magyarázza (százalék)
Adóterhek növelése	35-38
Állami intézmények minősége	10-12
Támogatások	5-7
Munkaerőpiaci szabályozás	7-9
Állami szolgáltatások	5-7
Adómorál	22-25
A tényezők együttes hatása	84-98

1. táblázat: A rejtett gazdaságot befolyásoló tényezők.
Forrás: Balog, 2015, 14.p

téket képes magyarázni az adott tényező. A rejtett gazdaság méretét a szakirodalmi kutatások a GDP mintegy 22-25%-ra becsülik.

Jogosan merül fel a kérdés, mi az oka a rejtett gazdaság kialakulásának? Hazánkban alapvetően három oka van:

- Az első tényező a **magas marginális adókulcs**. A marginális adókulcs nem más, mint a kedvezményekkel nem befolyásolt személyi jövedelemadó és a fizetett egyéni járulékok összessége (Benczúr et al., 2012). Ennek a mértéke a progresszió megszüntetése óta minden jövedelemkategóriában 33,5%-ot tesz ki, 2016-tól.
- A másik ok a **világrekorder áfa kulcsban** keresendő. Semjén et al. (2009) kutatásai alapján leszűrhető az a következtetés, hogy a lakosság döntő hányada az alacsonyabb árak, illetve anyagi nehézségei miatt nem kér számlát.
- Szintén magas az összefüggés a **fizetett adó és a kapott „ellenszolgáltatás”** vonatkozásában, mint az állammenedzsment egyik fokmérője. Hazánkban általános az elégedetlenség, ez is lehet oka a rejtett gazdaság kialakulásának. A táblázat jól mutatja, hogy a három említett ok igen erős szerepet játszik a rejtett gazdaság kialakulásában, így nem véletlen a hazai méret.

Az utóbbi időben több intézkedés született a rejtett gazdaság mértékének csökkentésére, mindenekelőtt az egykulcsos személyi jövedelemadó bevezetése, a vállalkozások esetében a kedvezményes adózást nyújtó kisadózók tételes adója, illetve a kisvállalati adó bevezetése, a forgalmi adóztatásban az EKÁER rendszer, valamint a bolgár példán alapuló online pénztárgépek bevezetése. Mindezek ellenére a magas áfakulcs miatt több termék esetében csökkentésre került az áfa mérték, illetve a magas marginális adókulcs a bérversenyképesség hátráltató tényezője.

Fellegi (2013) véleménye szerint ennek eredőjeként a „fehéredés”, az adóelkerülés elleni küzdelem évről-évre hatékonyabb, ugyanakkor illúzió lenne feltételezni, hogy az adóelkerülés teljesen megszüntethető.

Az adómorál közgazdasági kutatásában 2000-es éveket követően az ágensalapú megközelítés nyer teret, amelynek eredményeképp a több lehetséges hasznosságfüggvény egyikével maximalizálták a saját hasznukat, a változók során több tényező hatását vizsgálják, hogy az adózó és adócsaló stratégiája „jövedelmezőbb-e”. (Petróczy, 2015)

ADÓPARADICSOMOK ÉS PÉNZMOSÁS

Az adóparadicsomok létrejöttét sokan a globalizáció folyamatával magyarázzák, a világszintű tőkeáramlásokkal. Az országok részéről megindult a verseny a pénzügyi tőkékért, és a tőkét működtető vállalatokért, vállalati csoportokért. Mivel jellegéből adódóan a tőke (persze ezen belül a pénzformában meglévő) a leginkább mobil termelési tényező, a

1. ábra: Adóparadicsomnak számító országok
Forrás: pogi.blog.fn.hu

jogi kiskapukat kihasználva számos ország igyekszik megcsapolni a globális tőkeáramlásokat kedvező adózási és/vagy adminisztrációs feltételekkel. Ki lesz ennek a folyamatnak a kárvallottja? Azok az országok, amelyek on-shore tevékenységek adóztatásával igyekeznek a költségvetési politikájukat egyensúlyban tartani. Az off-shore tevékenységek sem feltételükből adódóan törvénytelenek, csupán kreatív adózási és könyvelési megoldásokkal olyan országokba viszik a tőke hozadékait, ahol kicsi, vagy egyáltalán nincs adófizetési kötelezettség.

On-shore és off-shore

A két szó jelentése szárazföldi és tengeri (parton túli), amelyet az angolban például az olajmezők jelzőjeként használnak, szárazföldi olajmező: on-shore oilfield és tengeri olajmező: off-shore oilfield. Az országok szempontjából úgy tudjuk értelmezni, hogy az ország területén belül (on-shore) vagy azon kívül (off-shore) folytatja-e tevékenységét egy vállalat. Az on-shore tevékenységek esetében a székhely szerinti országban működik és adózik a cég, még off-shore tevékenységek esetében a székhely szerinti országban nem végez tevékenységet a cég így nem fizet, vagy csak nagyon minimális mértékű adót, esetleg illetéket. Az off-shore tevékenység az angolszász jogrendszerben alakult ki, mert az angol királynő adómentességet adott a Csatorna-szigeteknek (Guernsey, Jersey, Man-sziget) cserébe védelmi erőfeszítéseikért. Az uralkodói adómentességet gyorsan kihasználták a pénzintézetek.

Tekintsük át az egyes adóparadicsomokat földrajzi elhelyezkedésük szerint:

Közép-Amerika és a Karib-térség	Észak-Amerika (USA)	Európa	Ázsia, Óceánia, Afrika
Bermuda, Barbados, Bahamák, Costa Rica, Panama, Dominikai Köztársaság, Kajmán-szigetek	Arkansas, Oklahoma, Delaware, Utah, Florida, Washington D.C., Kalifornia, Wisconsin, New York, Wyoming	Málta, Ciprus, Svájc, Írország, Hollandia, Gibraltár, Lichtenstein	Hong Kong, Szingapúr, Dubai, Seychelle-szigetek, Új-Zéland

2. táblázat: Az adóparadicsom országok földrajzi elhelyezkedése
Forrás: Fellegi (2015) alapján saját szerkesztés

Az adófizetést, sok esetben, csakúgy, mint egy termelés tervezését, sok vállalat optimalizálható területnek tekinti, nem véletlen például az a gyakorlat, hogy a legjelentősebb készpénztermelő képességgel bíró tech óriások inkább kötvénykibocsátásból finanszírozzák az osztalékfizetéseiket az Egyesült Államokban. A látszólag irracionális osztalékpolitikai viselkedés mögött az húzódik meg, hogy ha „hazahozzák” a tőkéjük nyereségét - mivel az USA társasági adójogszabályai csakugyan, mint a hazaiak, világjövedelemre vonatkoznak- adófizetési kötelezettségnek kellene eleget tenni, és USA társasági adórendszere jóval progresszívabb a hazainál. Szintén elterjedt megoldás, hogy több országon keresztül áramoltatni a tőkét és kihasználni az országok adórendszerében meglévő kiskapukat. Erre példa a dupla ír holland szendvics nevű formáció is. A struktúra kihasználja a jogdíjak utáni adómentességet Hollandiában, illetve Írországon az alacsony társasági adó mértéket, valamint azt, hogy az üzletvezetés helyszíne alapján tekinthető rezidensnek Írországon a vállalat, vagyis, hogy ha nem Írországon történik az üzlet vezeteése, hanem egy másik országban, akkor adómentes az ír tevékenység.

Sok esetben a versenyképességi előnyüket ennek az oknak is köszönheti a vállalat, amely felveti a tisztességtelen verseny gyanúját. Gondoljunk csak a közelmúlt személyszállítási platformok közötti konfliktusra, ahol az újító, megosztó platform sikerét a globális adóelkerülésnek és egyes adminisztrációs szabályok figyelmen kívül hagyásának köszönheti.

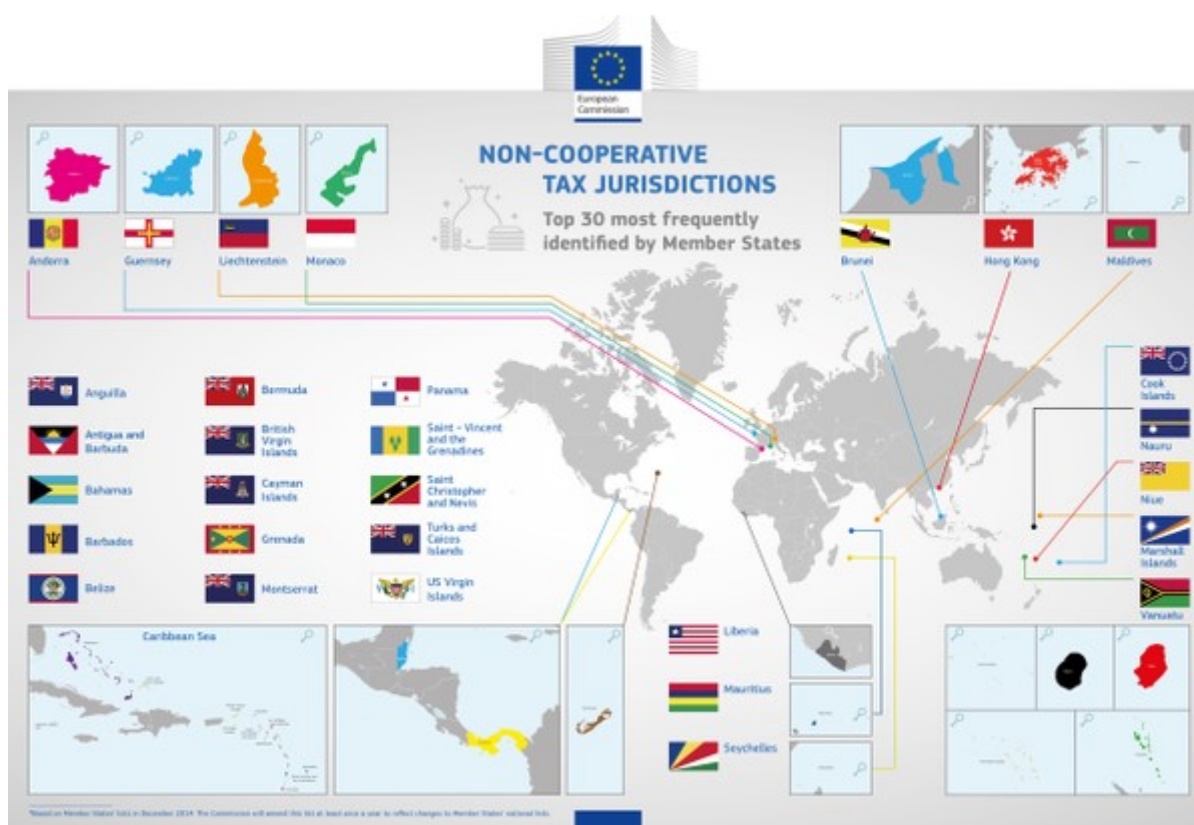
Hogyan tipizálhatóak, és melyek az adóparadicsom országok?

- **No taxhaven offshore országok** (nincs adó)
Anguilla, Cook szigetek, Aruba, Gibraltár, Bahamák, Jersey, Barbados, Man szigete, Belize, Marshall szigetek, Bermuda, Mauritius, Brit Virgin Szigetek, Seychelles, Campione, St. Kitts and Nevis, Dominikai Köztársaság, St. Vincent, Kajmán szigetek
- **Zero-taxhaven** (nincs adó a külföldi jövedelmekre)
Costa Rica, Ciprus, Hong Kong, Panama, Libéria, Szingapúr
- **Low-taxhaven** (alacsony adó)
Barbados, Luxemburg, Írország, Málta, Dubai, Monaco, Egyesült Királyság, San Marino, Holland Antillák, Svájc, Liechtenstein
- **Zero-taxhaven (US)** (nincs adó, csak minimális éves illeték)
Arkansas, Oklahoma, Delaware, Utah, Florida, Washington D.C., Kalifornia, Wisconsin, New York, Wyoming. (Fellegi, 2015)

Az 1. ábrán látható országok többsége nem adóztat, így nincsen adófizetési kötelezettség. Erre példa: Barbados, Belize, Costa Rica. Számos ország azzal is törekszik a szabályozásának egyszerűsítésére, hogy nincs bejelentési kötelezettsége, kezdő tőkéje az offshore vállalatoknak, erre példa Dominika, vagy a közelmúlt botrányában szereplő Panama is.

Azonban nem csak a Karibi térség országai, illetve Közép-Amerika országai működnek adóparadicsomként, hanem más kontinensen is találunk nem egy olyan országot, ahol igen alacsonyak bizonyos adók kulcsai. Erre példa Lichtenstein, Montenegro, Ciprus, sőt bizonyos mértékben hazánkat is ide sorolhatjuk. Tehát nem csak egy szűk térségről van szó, hanem világszerte. Jogosan merül fel a kérdés, hogy mit profitálnak ebből az adóparadicsomok? Az egyik legjellemzőbb gyakorlat, hogy adott esetben az adófizetés-től mentesülés fejében éves díjat, illetéket kell fizetniük a cégeknek, amellyel gazdagodik az ország költségvetése, pl. Seychelle-szigetek, Kajmán-szigetek.

A hazai off-shore motivációkban elsődlegesen nem a társasági adózás, hanem az osztalék adózásának elkerülése játszik szerepet, mivel a társasági adózás hazánkban igen kedvezőnek tekinthető, ahogyan már a korábbiakban taglaltuk, inkább a foglalkoztatás összes terhét mutató adóék tekinthető magasnak, valamint a marginális adókulcs mértéke. Természetesen lehet ok az illegális tevékenységből származó bevétel hazai látókörből való eltüntetése.

2. ábra: Az EU-val adózás kapcsán együtt nem működő országok

Forrás: Európai Bizottság

Az alacsony adókulcsok mellett az adóparadicsomnak számító országok közreműködő készsége a másik ok, az off-shore tevékenységek növekedésének. Sok ország a kettős adóztatás elkerüléséről szóló OECD modellegyezményt köt egymással annak érdekében, hogy adózóikat ugyanazon adóteher miatt kétszer ne sújtsa, valamint a kettős

nem adózás elkerülése céljából a nemzeti adóhatóságok egymással együttműködnek, kölcsönösen adatot szolgáltatnak.

A jövő valószínűleg az adóparadicsomok gyengülését, az adóhatóságok összhangját hozhatja, mivel ezek a források nagymértékben hiányoznak a költségvetésből, és sok szakértő véleménye, hogy ezáltal a munka-tőke adóztatásának egyensúlya megbomlik, és ezért magas sok országban a munkát terhelő adó, mivel a tőkét nem tudják megfelelően adóztatni. Az EU gyakorlatában valószínűleg a társasági adó harmonizációjában is testet ölthet.

Az adóparadicsomok legális formából szerzett források mellett illegális, bűncselekményekből származó pénzek „tisztára mosására” is alkalmasak lehetnek. Milyen jelek utalhatnak a pénzmosásra? Alapvetően akkor gondolhatunk erre, ha:

- nem ismert a pénz valódi eredete és tulajdonosa;
- állandóan változik a formája, alakja;
- az eljárás, a pénz útja nem nyomon követhető;
- a pénz meglétét valaki folyamatosan szemmel tartja.

A pénz tisztává tételére több mód is létezhet, mint például az *elhelyezés*, amely általánosan készpénzformában történik, a *rétegezés*, amely célja, hogy különböző tranzakciók közé rejtse el, illetve a *legálissá tétel*, az *integrálás* mely során valamely törvényszerű tevékenységbe történik a pénzmosott pénz becsatornázása (Zéman et al., 2015).

Ezen kívül elterjedt módszerek a következők:

- bankok alapítása, különösen adóparadicsom országokban;
- Havala rendszerek működtetése, amely bizalmon alapuló átutalási rendszer több országon keresztül;
- Bitcoin rendszer, melynek lényege, hogy anonim átutalást tesz lehetővé, ezáltal akár a legális áruforgalmon túl alkalmas lehet piszkos pénzek kezelésére is;
- internetes pénz, mobiltelefonhoz kapcsolt források, melyek alkalmasak lehetnek nagy földrajzi távolságban is forgalom lebonyolítására (Katona, 2014).

A pénzmosás elleni fellépés az egész világon fontos, hiszen az efféle kétes pénzmozgások társadalmilag és gazdaságilag káros tevékenységek, például a terrorizmus finanszírozására is alkalmas lehet. Hazánkban a pénzügyi-számviteli tevékenységgel foglalkozó vállalkozásoknak kötelező pénzmosás ellenes szabályzatot készíteni 2014-től.

Az adóval való trükközés, a nem megfelelő adófizetés, az adó elkerülése az emberiséggel egyidejű tevékenység, hogy milyen jövőt tartogatnak a közelmúlt eseményei, számos kérdést vet fel. Hazánk is jelentős kárvallottja ennek, hiszen becslések szerint az államadósságunk kétszeresére tehető adót nem fizettek be. A lakosság, a választópolgárok részéről is megjelenő nyomás előbb-utóbb az off-shore tevékenységek kifejlesztésére és transzparensé tételére fogja ösztönözni a politikai döntéshozókat, azonban ez előreláthatólag nem lesz rövid folyamat, ha csak az érintettek lobbiját vesszük figyelembe.

Felhasznált irodalom

- Allingham, M. G.–Sandmo, A. (1972): „IncomeTaxEvasion: A TheoreticalAnalysis.” *Journal of Public Economics* 1 (3–4): 323–38.
- Balog Á. (2015): Adóelkerülés és rejtett gazdaság Magyarországon *Köz-gazdaság : tudományos füzetek, 2014. (9. évf.) 4. sz. [15]-30. old.*
- Benczúr P.–Kiss Á.–Mosberger P. (2012): „Az adóköteles jövedelem rugalmassága.” In: Fazekas K.–Benczúr P.–Telegdy Á. (szerk.): *Munkaerőpiaci tükrök 2012. Budapest: MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaságtudományi Intézet.*
- Fellegi M. (2013): TaxEvasionorTaxOptimization: Is thereanyNarrowPathbetweentheTwo?' *Club of Economicsin Miskolc' TMP Vol. 9., Nr. 2., pp. 35-40. .*
- Fellegi M. (2015): Adózási ismeretek. Kézirat. Budapesti Gazdasági Főiskola
- Földes (2001): Adójog, Budapest
- Herich Gy. (2015): Adótan 2015. Penta Unió Budapest
- Katona L. (2014): Hagyományos pénztovábbítási rendszerek és modern technológiák alkalmazása a pénzmossás és a terrorfinanszírozás területén *Hadtudományi szemle, 2014. (7. évf.) 2. sz. 188-198. old.*
- Lakatos M. (2015): Adózási ismeretek. BME Budapest
- Semjén A.–Tóth I. –Medgyesi M.–Czibik Á. (2009): „Adócsalás és korrupció – lakosságiérindítettség és elfogadottság.” In: Semjén A.–Tóth I. J. (szerk.): *Rejtett gazdaság: Be nem jelentett foglalkoztatás és jövedelemeltitkolás – kormányzatilépések és a gazdasági szereplők válaszai.* Budapest: MTA Közgazdaságtudományi Intézet
- Slemrod J (2008): „Cheatingourselves: The Economics of TaxEvasion”. *Journal of EconomicPerspectives* 21(1): 25-48
- Slemrod, J.–Yitzhaki, S. (2000): „TaxAvoidance, Evasion, and Administration.” NBER Working Paper Series 7473.
- Petróczy D. (2015): Az adócsalás egy ágensalapú modellje. *Köz-gazdaság : tudományos füzetek, 2012. (7. évf.) 4. sz. [199]-210. old.*
- Vörös Gy. (2011): Adók versenyképességre gyakorolt hatásának vizsgálata az Európai Unióban. Doktori értekezés. Gödöllő
- Zéman Z. - Lukács J. - Túróczi I. (2015): A pénzmossás megjelenése a gazdaságban *Polgári szemle, 2015. (11. évf.) 4-6. sz.*